

ادب تطبیقی

نگارهای طبیعت

در شعر فارسی

بهارستان

پاییزستان

از آغاز شعر فارسی تا نیمه سده پنجم

به کوشش: دکتر نصرت صفی‌نیا

صفی نیا، نصرت، ۱۳۲۱ -، گردآورنده
نگاره های طبیعت در شعر فارسی: بهار، تابستان، پاییز و زمستان از
آغاز شعر فارسی تا منوچهری... / به کوشش نصرت صفی نیا، - تهران:
هور آفرید، ۱۳۸۳.

۲۲۷ ص

ISBN:964-93812-4-4

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
واژه نامه.

کتابنامه: ص: ۲۲۵ - ۲۲۶.

۱. فصلها -- شعر. ۲. طبیعت -- شعر. ۳. فصلها در ادبیات. ۴.

طبیعت در ادبیات. ۵. شعر فارسی -- مجموعه ها. الف. عنوان.

۷ ص / ۲.۵۳ PIR ۸۳۳ / ۱ فا ۸

۴۰۹۶۷ - ۸۳ م

کتابخانه ملی ایران

انتشارات هور آفرید

نگاره های طبیعت در شعر فارسی
پژوهشگر: دکتر نصرت صفی نیا
حروفچینی: انتشارات هور آفرید
صفحه آرای: میریندا مقیمی

چاپ نخست: ۱۳۸۳

شمارگان: ۲۰۰۰

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

شابک: ۹۶۲ - ۹۳۸۱۲ - ۲ - ۴

ISBN 964-93812-4-4

دفتر: کامرانیه - خیابان دژم جو شماره ۲۸ کدپستی ۱۹۵۱۹

تلفن: ۲۲۹۷۳۳۰ تلفکس: ۸۸۲۰۸۳۱

حق چاپ برای پژوهشگر محفوظ است

نمایه مطالب

شماره صفحه

۹	پیشگفتار
۱۲	نگرش تطبیقی در شعر این دوره
۲۷	زندگی‌نامه‌ی کوتاه شاعران این دفتر
۲۹	رودکی
۲۹	ابوشکور بلخی
۳۰	ابوطاهر خسروانی
۳۰	دقیقی
۳۰	بدیع بلخی
۳۱	منجیک ترمذی
۳۱	کسائی
۳۱	بشار مرغزی
۳۱	عمارۀ مروزی
۳۲	فردوسی طوسی
۳۳	فرخی سیستانی
۳۴	عنصری بلخی
۳۴	غضایری رازی
۳۴	منوچهری دامغانی
۳۵	بخش یکم - در توصیف بهار
۳۷	رودکی سمرقندی وصف بهار
۳۹	بهار و گریه ابر
۳۹	بهار و خزان عشق

۴۰	ابوشکور بلخی	وصف بهار
۴۰	ابوطاهر خسروانی	بهار
۴۰	دقیقی طوسی	وصف بهار
۴۱	تگرگ بهاری و تیرباران	
۴۲	بدیع بلخی	بهار
۴۲	منجیک ترمذی	
۴۲	بهار و زیبایی	
۴۳	کسای مروتی	وصف بهار
۴۶	بهار و نوروز	
۴۶	بشار مرغزی	وصف بهار
۴۶	هماره مروتی	بهار
۴۷	فردوسی طوسی	وصف بهار
۵۳	تشبیه خرمی و سرسبزی و آبادانی به بهار	
۵۷	در تشبیه زیبایی و تازگی به بهار	
۵۹	بهار و آب فراوان رودها	
۵۹	در فراوانی... چون باران بهار	
۵۹	بهار خشک و ابر بی باران	
۵۹	بهار و باران	
۶۰	در تشبیه تگرگ بهاری و باران تیر و گرز	
۶۲	خروش پهلوانان همانند رعد بهاری	
۶۳	ابر بهار و اشک و غم	
۶۳	بهار و گردش روزگار	
۶۴	در تشبیه بهار با بخشش	
۶۴	ابر در جایگاه بلندی	
۷۰	وصف بهار - نوروز	فرخی
۷۴	ترجیع بند از بیست و چهار بند	
۷۶	ترجیع بند از بیست و پنج بند	
۷۷	ترجیع بند	

۷۹	وصف بهار	
۸۶	بهار و خرمی و شادی	
۸۸	تشبیه زیبارویان به بهار	
۹۲	تشبیه بخشش به بهار و ابر بهاری	
۹۳	در تشبیه خلق و خوی به بهار	
۹۴	وصف بهار - نوروز	عنصری
۹۶	نوروز، بهار و دیگر فصل‌ها	
۹۷	وصف بهار	
۱۰	توصیف باغ خواجه ابوالقاسم... میمندی	
۱۰۲	تشبیه بهار به زیبارویان	
۱۰۳	وصف بهار	غضایری رازی
۱۰۴	نوروز و بهار	منوچهری
۱۱۱	وصف بهار	
	وصف بهار - نوروز	
۱۱۹	از مسقط دوم	
۱۲۰	از مسقط چهارم	
۱۲۱	از مسقط پنجم	
۱۲۲	از مسقط هفتم	
۱۲۳	از مسقط هشتم	
۱۲۵	بخش دوم - در توصیف تابستان	
۱۲۹	توصیف تابستان	فردوسی
۱۳۰	توصیف گرما در نبرد	
۱۳۰		عنصری
۱۳۱	بخش سوم - در توصیف پاییز	
۱۳۴	مهرگان و پاییز	رودکی
۱۳۴	مهرگان	دقیقی

۱۳۴	مهرگان	منجیک ترمذی
۱۳۵	پاییز	کسایی
۱۳۵	پاییز	فردوسی
۱۳۷	پاییز و جشن مهرگان	فرخی
۱۳۸	جشن مهرگان و قرین شدن آن با ماه روزه	
۱۴۰	مهرگان و ستایش امیر فخرالدوله	
۱۴۱	پاییز و عید فطر	
۱۴۲	مهرگان و عید فطر	
۱۴۲	مهرگان	
۱۴۳	در شادباش مهرگان	
۱۴۴	در وصف پاییز	
۱۴۹	مهرگان	عنصری
۱۵۰	در وصف خزان	
۱۵۰	زیبارویی که خزان ندارد	
۱۵۱	در وصف خزان	منوچهری
۱۵۱	وصف مهرگان و پاییز	
۱۵۲	وصف پاییز	
	وصف خزان	
۱۵۳	از مسمط نخستین	
۱۵۳	از مسمط ششم	
۱۵۴	از مسمط دهم	
۱۵۴	در شادباش جشن مهرگان	
۱۵۵	بخش چهارم - در توصیف زمستان	
۱۵۷	وصف زمستان	رودکی
۱۵۷	وصف زمستان	دقیقی
۱۵۸	وصف زمستان	آغا جی
۱۵۸	زمستان و پیری	کسایی

۱۵۸	زمستان و بهار	عماره مروزی
۱۵۹	وصف سرما در میدان جنگ	فردوسی
۱۶۰	وصف سرما در میدان جنگ	
۱۶۰	داستان هفتخوان	
۱۶۱	شناخت موقعیت جوی برای نبرد	
۱۶۱	تشبیه اختلاط بهار و زمستان با نژادها	
۱۶۲	وصف زمستان	فرخی
۱۶۲	در شادباشی و توصیف جشن سده	
۱۶۳	دوری از یار و جشن سده	
۱۶۵	در شادباش و توصیف سده	عنصری
۱۶۵	برف	غضایری رازی
۱۶۵	توصیف سده	منوچهری
۱۶۶	زمستان	
۱۶۹	بهمنگان	
۱۷۰	وصف زمستان	
۱۷۱	توصیف دگرگونی هوا	
۱۷۳	بخش پنجم - دعای نیکو و تأیید (با بهار، تابستان، پاییز و زمستان)	
۱۷۵		فرخی
۱۸۵		عنصری
۱۹۰		منوچهری
۱۹۴		واژه نامه
۲۲۵		کتابنامه

پیشگفتار

دوره‌ای از شعر فارسی که در این دفتر مورد نظر است سده چهارم و نیمه اول سده پنجم هجری است. یعنی دوره‌ای که زیربنای شعر فارسی به شکل امروزی آن ریخته و استحکام یافته است.

این دوره با قدرت گرفتن شاهان سامانی در خراسان و ماوراء النهر آغاز شده و با تسلط سلجوقیان بر بغداد پایان می‌یابد.

گذشته از چند شاعری که جز ابیاتی انگشت شمار از آنها باقی نمانده، در آغاز این دوره، رودکی و در اواخر این دوره بخصوص فردوسی و نیز فرخی و عنصری و منوچهری را که همگی از استادان مسلم شعر فارسی هستند داریم. و شاعران دیگری که هر یک در تاریخ ادب فارسی اهمیتی بسزا دارند و بیشتر این گویندگان از ناحیه‌ای خاص یعنی خراسان برخاسته‌اند.

آنچه از نظر تاریخ اجتماعی جالب است این است که با وجود آغاز شعر به زبان پارسی، هم شمار شاعران و هم منظومه‌ها و اشعار سروده شده در این دوره بسیار زیاد بوده است. دلیل روشن آن تشویق شاهان و دولتمردان آن عهد است. در این دوره تمامی شاعران و عالمان، مورد احترام رجال زمان بودند. اموال بسیار زیادی که امیران و شاهان این دوره به گویندگان می‌بخشیدند رفاه آنان را چنان فراهم می‌آورد که دغدغه خاطری جز پرداختن به آثار خویش نداشته باشند و علت این همه بخشش بزرگان را نیز گذشته از بقای نام خود می‌بایستی در علاقه خاص آنها به ادب و شعر فارسی دانست. جاه و مقام

و احترام و مکنت اهل دانش از اینکه بسیاری از آنها مقامات عالی دولتی را داشته‌اند نیز کاملاً آشکار است.

ادب فارسی به ویژه به امیران سامانی بسیار مدیون است چرا که آنها آغازگر این راه بوده و با تشویق اهل ادب به سرودن منظومه‌ها و یا ترجمه و بازنویسی متون ایران پیش از اسلام به زبان فارسی، استقلال و ملیت ایرانی را حفظ کرده‌اند که راه آنها بعدها توسط اندیشمندانی دیگر دنبال شده است.

نظم داستانهای کهن ایران، شاهنامه، ترجمه کلیله و دمنه ابن مقفع به فارسی. نگارش کتابهای تاریخی، تفسیر، پزشکی و فلسفه و حکمت پایه استقلال ادبی ایران را فراهم کرد و مراکز بزرگ ادبی بخارا، سمرقند، سیستان، غزنین، نیشابور، ری و گرگان را به وجود آورد.

شمار گویندگانی که نام آنها در فرهنگها و کتابهای تاریخی آورده شده بسیار زیاد است با وجود آنکه هنوز در غرب ایران، فارسی دری به عنوان زبان ادبی رواج نیافته و سراسر ایران زیر تسلط این زبان قرار نداشت.

افسوس که جنگ‌های پی در پی و هجوم زردپوستان به مشرق ایران و قتل و غارت و ویرانی و تاراج که نابسامانی و ناامنی را هم به دنبال داشت بسیاری از آثار نفیس و گرانبه ما را دستخوش حوادث کرد چنانکه امروز در مواردی فقط نامی از این آثار در کتابها باقیمانده و یا احیاناً چند جمله یا قطعه‌ای از آن نقل شده است.

بدون تردید بسیار آثار دیگری هم وجود داشته که ما اکنون حتی نامشان را نیز بدست نداریم. با سوزاندن هزاران کتاب و صدها کتابخانه، در شرایطی که نسخه‌های فراوانی از یک اثر نمی‌توانست وجود داشته باشد و یا هنوز حتی فرصت نسخه برداری پیش نیامده بود، بی شک آثار بیشماری از میان رفته که ما را از دانستن نام بسیاری از نویسندگان و کتابهایی خبر می‌گذارد.

با اینحال همان مقدار آثار بجا مانده که به علت تصادف روزگار و یا من شهرت و

اعتبار پدید آورندگان آنها کمتر دستخوش نابودی گشته خصوصیات شعر آن دوره را که سرشار از سادگی و روانی کلام و اندیشه است به ما می‌نمایاند.

و من از این آثار برجای مانده در «نگاره‌های طبیعت در شعر فارسی» به آوردن نمونه‌هایی پرداخته‌ام که مقایسه شاعران این دوره را از جهت واژه‌های بکار گرفته شده، تشبیهات، استحکام سخن، اندیشه‌های نو، و یا ارائه زیباتر آن اندیشه‌ها یکجا در برابر ما می‌گذارد و آنها را در گذر زمانی حدود یک قرن به تصویر می‌کشد.

نه می‌توانم و نه می‌خواهم ادعا کنم که کاری بی عیب را عرضه می‌دارم تنها ادعای من آن است که شیفته ادب فارسی هستم و با شور و شوقی بیش از حد و لذتی فراوان لحظه‌ها و ساعات بسیاری از زندگیم را در محدوده کوچکی از این اقیانوس بی کرانه غوطه می‌خورم. به امید آنکه در سهمی ناچیز، گامی برداشته باشم و نیز این امید که نگهبانی میراثی را که از آن شاکر بوده و سپاس داشته‌ام فرزندان سرزمین سخن پارسی نیز پاس دارند.

در این بررسی دوشیزه معصومه ده نمکی دانشجوی ادبیات فارسی در کار استخراج و یادداشت ابیات مرا یاری داده است که صمیمانه سپاسگزارم.

و نیز مدیون همکار گرانمایه آقای عسگر ظروفچی، پژوهشگر دقیق که کل متن را پیش از چاپ خوانده و توصیه‌های ارزنده‌ای داشته‌اند.

سرافرازی و بخت بیدار یارتان باد

نصرت صفی‌نیا